

УДК 070.23(1–32)

Н.С. Подоляка

СТІНГАЗЕТИ СУМЩИНИ ЯК БАГАТОТИРАЖНА ПРЕСА РАДЯНСЬКОГО ЧАСУ

Стаття присвячена стінним газетам Сумщини радянського часу як різновиду багатотиражної преси. Охарактеризовано стінні газети регіону як окремий вид радянської місцевої періодики у системі друку УРСР. Використано історико-хронологічний метод, а також загальнонаукові методи аналізу та синтезу. Розкрито особливості композиції такого виду видань, принципи наповнення контенту, жанрові модифікації, форми. Наведено статистичні дані щодо основного складу та кількості редакційних колегій того періоду. Наголошено на основних завданнях низової преси. На конкретних прикладах проілюстровано, як відбувалося навчання редакторів та авторів таких газет. Виокремлено позитивні та негативні аспекти стінних газет: безпосередніми учасниками створення чергових номерів стіннівок було широке коло громадян, незалежно від статі і віку, які вміли писати (цей газетний новинахід із самого початку мав на меті відбити життя і діяльність якогось конкретного колективу, сприяючи впровадженню в маси соціалістичних ідей); стінні газети – найрозповсюдженіші і найближчі до людини за своєю географічною прив'язкою.

Утім, не всі статті привертали увагу читачів, проте вони завжди «тримали руку на пульсі часу». Серед негативних явищ цього процесу слід відзначити непрофесіоналізм робітників та використання двох форм ідеологічної зброї: або похвали, або осуду, критики. Характерною особливістю є також обходження «слизьких» питань.

Цей вид періодики був школою підготовки журналістських кадрів із низових колективів. Незважаючи на ідеологічну спрямованість і контроль, він сприяв вихованню любові до рідного слова і мови.

Ключові слова: стінні газети, багатотиражні газети, преса УРСР, історія преси і журналістики Сумщини.

Стінгазети цікаво розглядати як продукт тієї чи іншої епохи, що увібрав її характерні риси і неповторні миттєвості. Починаючи з 20-х років ХХ ст., стіннівки були одним із дієвих органів партійних та громадських організацій, трудових колективів, артілей, МТС, шкіл тощо. Критикуючи вади суспільства і просуваючи комуністичну ідеологію, вони створювалися переважно під тиском партійної чи комсомольської «верхівки». Минуло вже більше двадцяти років, як не існує СРСР та тієї адміністративно-командної системи, яку породив тоталітаризм, а стінгазети продовжують випускатися! Натепер їх кількість максимально зменшилася, переважають учнівські стіннівки, входять у життя їх електронні версії. І все ж таки, у чому сила життєздатності цього виду періодики? Спробуємо відшукати їх у минулому крізь призму публікацій газет Сумщини.

Стінні газети ставали об'єктом дослідження багатьох вчених: І. Старкової, Г. Зав'ялової, К. Шпакович, Г. Лози та ін. Серед останніх публікацій варто звернути увагу на статтю О. Вакальчук, яка провела детальні пресознавчі дослідження багатотиражних газет України й зупинилася в т. ч. на стінних газетах [1].

Мета статті – охарактеризувати стінні газети регіону як окремий вид радянської місцевої періодики у системі друку УРСР.

Методологічною основою дослідження є загальнотеторетичні методи аналізу та синтезу, історико-хронологічний метод та принцип історизму.

Як ознака масового самодіяльного феномену, стінга-

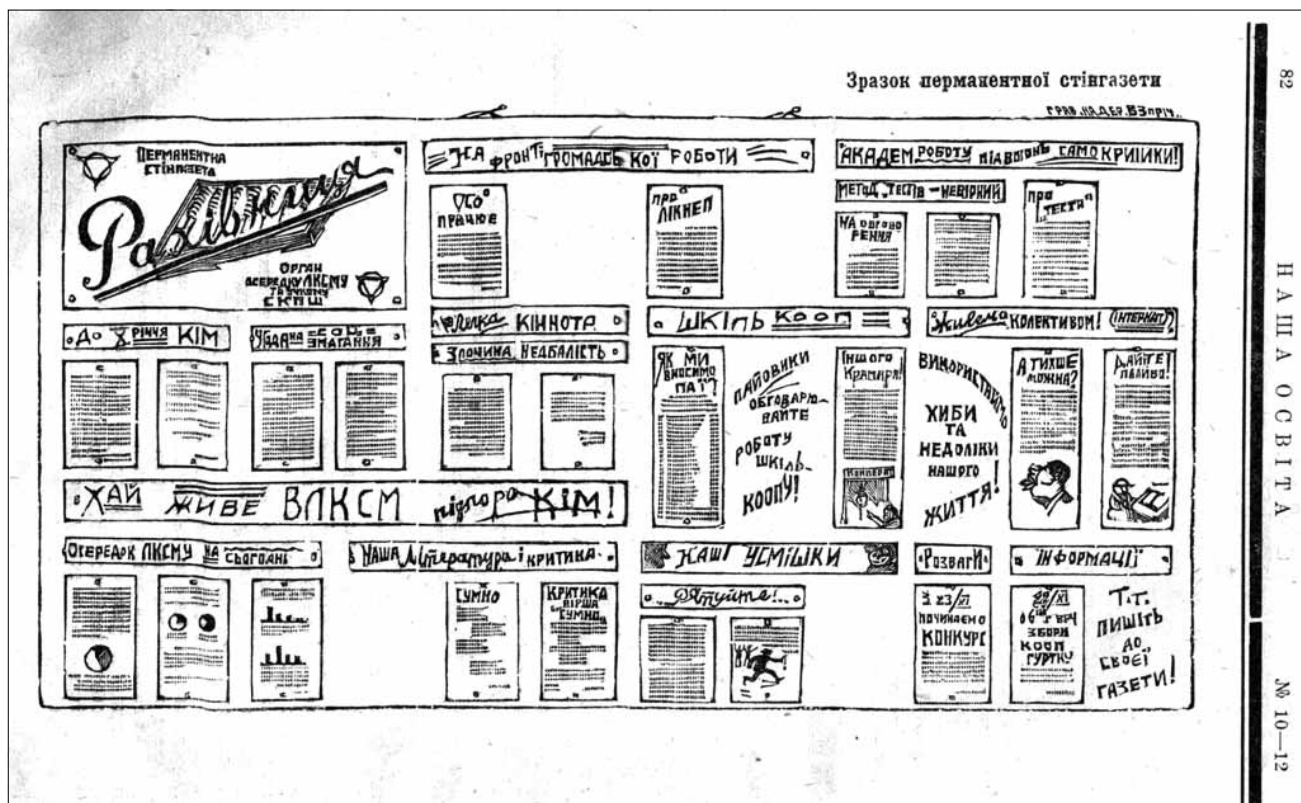
зета отримала поширення з 1920-х років. Її розповсюдження пов'язують із загальною демократизацією видань в добу НЕПу. Проте, більшовицька влада не могла дозволити некерованого випуску періодики. Тому після XIII з'їзду ВКП(б) у травні 1924 року, на якому відбулося обговорення форм і проблем стінгазет, було розроблено детальні інструкції щодо їх створення, декору і змісту, а також передбачено, як зібрати гуртки сількорів (рабкорів, юнкорів). Тоді ж почали проводити численні конкурси стінних газет на міських, обласних, республіканських, всеросійських рівнях. Вийшла й постанова оргбюро ЦКРКП(б), у якій наголошувалося, що «у стінних газетах необхідно вміщувати статті на теми, тісно пов'язані з станом підприємства, його діяльністю, організацією, а також, наприклад, статті, що роз'яснюють про знову укладений колективний договір, про одержане виробниче завдання, про підсумки виробничої діяльності за певний період, про технічні досягнення й інше» [2].

«Кожен із нас, – повідомляв часопис «Наша освіта» у 1929 році, – уявляє собі стінгазету, як аркуш настінного звичайного чи технічно збільшеного розміру паперу, на якому великими літерами намальована назва її, далі наліплені «гранки» – стьожки паперу: це статті, нотатки, оповідання, вірші, повідомлення та ін. Написані від руки, чи видрукувані на машинці. Все це дбайливою рукою Редакційної Колегії розташовано у певному порядку за розділами та оздоблено різними візерунками, малюнками, ілюстраціями із журналів та газет» [3]. Таким чином, форма стінних газет протягом більш як півстоліття не змінювалася, а лише вдосконалювалася.

Стінна газета, незалежно від того, де вона виходила (на підприємстві чи в колгоспі, у навчальному закладі, чи в установі), повинна була від першого до останнього рядка будуватися на фактах і прикладах із діяльності свого колективу. Її основний жанр – лист, замітка, коротка інформація, а не загальні статті.

Незважаючи на те, що стінгазети були одним із видів «зобов'язалівок», існувало чимало людей, які (нехай навіть не з власної волі) захоплювалися виданнями стінної преси. І хоча ініціатива частіше йшла не від колективу, а від партійних органів, згори, проте газета була масовою, популярною і найбільш доступною. Цей вид «масової самодіяльності» вузького колективного середовища зміцнював трудову дисципліну, певною мірою міг змінити канцелярсько-бюрократичні методи керівництва, виправити недоліки в культурному побуті населення. Такі газети випускалися скрізь, де були люди, котрі вміли писати: у наукових і навчальних установах, пожежних частинах, на заводах, тваринницьких фермах і, навіть, у фронтних окопах.

Завданням радянських стіннівок було впровадження «боротьби за здійснення зобов'язань ... року», за збільшення виробництва продукції з найменшою затратою праці і коштів. Також вони пропагували передовий дос-

Пропонована схема розташування матеріалу стінної газети 20-х – 30-х років ХХ ст.

від, критикували все відстале, що заважало «перетворенню в життя намічених планів» [4].

У Роменському районі станом на 1957 рік працювали редакційні колеги 336-ти стінгазет і 57-ми «бойових листків». Про їхню популярність і авторитет свідчили такі дані: 2500 робітників були їх дописувачами. Відомо також, що на той час у колгоспах, радгоспах і МТС, на заводах і фабриках, на будовах, у транспортних підприємствах, навчальних закладах області видавалося 10448 стінних газет і «бойових листків», у т. ч. понад 200 сатиричних [4].

Одна з найстаріших газет Сумщини – «Тяговик» – орган партійної організації Роменського депо. Стіннівка почала виходити влітку 1921 року. Провідними темами її публікацій були відбудова транспорту, зміцнення трудової дисципліни. Висвітлювалися також питання культурно-масової роботи в колективі, перші кроки народження художньої самодіяльності. Її робкорами було понад 50 осіб [5].

Чимало уваги приділялося навчанням редакторів та авторів таких газет. Обласна газета постійно сповіщала про наради робітників та редакторів стіннівок, які відбувалися в районних центрах та місті Суми [6; 7; 8; 9; 10; 11]. У 1956 році в приміщенні Палацу культури Сумського ордена Леніна машинобудівного заводу ім. Фрунзе обласна рада профспілок організувала огляд сатиричних газет та бюлетенів промислових підприємств і установ області [12].

«Робота з авторським активом, працівниками низової преси, повсякденна допомога їм – одне з головних завдань нашої редакції, – писала газета «Більшовицька зброя» у 1952 році. – Ми часто організуємо рейди, проводимо семінари, скликаємо наради робітників і редакторів стінних газет колгоспів, МТС, підприємств, шкіл. Систематично друкуємо огляди стінгазет, даємо сількорам індивідуальні завдання, консультації, влаштовуємо виставки кращих стінних газет, допомагаємо складати плани номерів окремих стінгазет» [13].

Редакція газети «Ленінська правда» постійно проводила в кожному районі «Дні робітників», на яких професійні журналісти навчали писати замітки, ознайомили з основними журналістськими жанрами. Адже до редакційної колеги входили прості робітники і колгоспники, учні шкіл та вищих навчальних закладів, «широкий авторський актив з числа передовиків колгоспу» та ін.

Збереглися прізвища деяких редакторів стінних газет: Бондаренко (Шостка), Уманська (Охтирка), Заєць (Лебедин), Перфілов (Тростянець), Діденко (Білопіль), Анісімчук (Ворожба) та ін.

Найчастіше слово надавалося ланковим, досвідченим садоводам, дояркам, свинаркам тощо. Зокрема, варта уваги наступна інформація: «У передовій на Миропільщині артілі «Перше Травня» виходить щоденна стіннівка «Золотий колос». З номера в номер вона друкує змістовні матеріали про хід збирання врожаю, про-

пагує досвід роботи кращих людей колгоспного села.

Зі сторінок “Золотого колоса” хлібороби дізнаються про виробничі успіхи косарів комплексної бригади Кирила Карпенка, Мусія Бабенка, Івана Бережного, в’язальниць Тетяни Вороніної, Катерини Карпенко, Олександри Бабенко, Парасковії Матузної та багатьох інших передовиків соціалістичного змагання, які систематично перевиконують норми виробітку» [14].

Щодо тиражів, то вони в різних колективах варіювалися: від щоденних випусків до трьох-п’яти номерів на рік. Кількість членів редколегії теж коливалася від шести до п’ятдесяти і більше осіб.

Про ефективність стіннівок одна із публікацій газети «Більшовицька зброя» за 1951 рік повідомляла: «Редколегія “Колгоспної правди”, яка складається з 17 чоловік, уважно ставиться до кожної замітки, перевіряє сигнали і після вміщення бореться за дійовість їх. Кожен номер стіннівки розмножується в 6 примірниках і вивішується в усіх бригадах колгоспу» [15].

Отже, виокремимо позитивні та негативні аспекти стінних газет, що дозволить зробити об’єктивні висновки та дати відповідь на запитання, поставлене на початку статті: «У чому сила життєдіяльності цього виду періодики?» По-перше, безпосередніми учасниками створення чергових номерів стіннівок було широке коло громадян, незалежно від статі і віку, які вміли писати. По-друге, цей газетний нововинахід з самого початку мав на меті відбити життя і діяльність якогось конкретного колективу, одночасно сприяючи впровадженню соціалістичних ідей (останнє довгі роки було «природно-неминучим» для будь-якої сфери культури, хоч як далеко від політики вона була). Відповідно, стінні газети – найрозповсюдженіші і найближчі до людини за своєю географічною прив’язкою. Не всі статті привертали увагу читачів, проте вони завжди «тримали руку на пульсі часу». Серед негативних явищ цього процесу слід відзначити непрофесіоналізм робсількорів, які звісно ж не мали журналістської освіти та іноді «народжували» у своїх замітках справжні «шедеври». Стінгазети, борючись за прискорення технічного прогресу, за високу якість продукції, економію сировини та матеріалів, використовували дві форми ідеологічної зброї: або похвалу, або осуд, критику. Друковане слово завжди сприймалося з хворобливою гостротою, отже, мало сильний вплив. Разом із тим у своєрідних посібниках для бажаючих випускати стінгазету вказувалося на те, що критикувати окремих членів парткому можна (щоправда, редактору варто зайвий раз порадитися в тому ж комітеті), але редколегія не має права оцінювати роботу бюро в цілому – це не в її компетенції. Залишати поза увагою «слизькі» питання – ще одна риса радянського часу. В усіх же інших випадках критика (навіть директорів, головлікарів й іншої «місцевої влади», не кажучи про простих робітників) не лише дозволялася, а й віталася.

Завдання стіннівки як за радянських часів, так і сьогодні фактично не змінилося. Вона покликана знайти недоліки та відображати явища суспільного життя конкретного колективу, регіону, формувати громадську думку, що завжди є на часі.

За тоталітарної влади газети репрезентували політичні та соціальні настрої населення, формували світоглядні засади. Але, незважаючи на всі вади цього масового самодіяльного феномену, стіннівка була хорошою школою редакторської й журналістської майстерності працівників низових колективів, навчала, виховувала і сприяла любові до слова і мови.

ДЖЕРЕЛА

1. Вакульчук О.А. Стінні газети як різновид радянських багатотиражних видань (20–30 рр. XX ст.). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 1. С. 150–158.
2. Смирнова М. Завдання стінної преси. *Ленінська правда*. 1957. 23 березня. С. 3.
3. Сергієнко Г. Про стінгазету в профшколі. *Наша освіта*. 1929. № 10–12. С. 80–83.
4. Смирнова М. Завдання стінної преси. *Ленінська правда*. 1957. 23 березня. С. 3.
5. Килимченко Є. Щоденна стінгазета. *Ленінська правда*. 1957. 5 травня. С. 2.
6. Мироненко О. Нарада редакторів стінгазет. *Більшовицька зброя*. 1951. 14 липня. С. 4.
7. Муковоз І. Нарада робсількорів. *Більшовицька зброя*. 1951. 7 липня. С. 3.
8. На нарадах і семінарах робсількорів. *Ленінська правда*. 1958. 24 січня. С. 3.
9. Навчання працівників низової преси. *Ленінська правда*. 1958. 8 квітня. С. 2.
10. Семінар редакторів стінних газет та робсількорів. *Більшовицька зброя*. 1951. 8 вересня. С. 3.
11. Силаєв Ф. Як ми працюємо з робсількорами. *Більшовицька зброя*. 1952. 5 травня. С. 3.
12. Ярова М. Обласний огляд сатиричних газет та бюлетенів. *Ленінська правда*. 1956. 19 вересня. С. 3.
13. Силаєв Ф. Як ми працюємо з робсількорами. *Більшовицька зброя*. 1952. 5 травня. С. 3.
14. Бойовий помічник парторганізації. *Ленінська правда*. 1956. 31 серпня. С. 3.
15. Вербовий І. З допомогою активу. *Більшовицька зброя*. 1951. 28 липня. С. 2.

Podoliaka N.S. Wall newspapers of the Sumy region as a multiplayer press of the Soviet time

The article is devoted to the wall newspapers of the Sumy region of the Soviet era as a type of large-circulation press.

The aim of the study is to characterize the region's wall newspapers as a separate type of Soviet local periodicals in the press system of the Ukrainian SSR.

The historical-chronological method was used, as well as general scientific methods of analysis and synthesis.

The features of the composition of this type of publications, the principles of content filling, genre modifications, forms are revealed. Statistical data on the main composition and number of editorial boards of that period are presented. The main tasks of the grassroots press are noted. On specific examples, it is illustrated how the training of editors and authors of such newspapers took place.

The positive and negative aspects of wall newspapers are highlighted: a wide range of citizens, regardless of gender and age, who knew how to write, were direct participants in the creation of the next issues of wall newspapers; this new newspaper invention was originally intended to reflect the life and activities of a particular collective, at the same time contributing to the introduction of socialist ideas into the masses; wall newspapers are the most widespread and closest to a person in terms of their geographic location. However, not all articles attracted the attention of readers, but they always «kept their finger on the pulse of the times.» Among the negative phenomena of this process, one should note the unprofessionalism of the agricultural workers and the use of two forms of ideological weapons: either praise, or condemnation, or criticism. A characteristic feature is also the avoidance of «slippery» issues.

This type of periodicals was a school for training journalistic personnel from grassroots collectives. Despite the ideological orientation and control, it promoted love for the native word and speech.

Key words: wall newspapers, large-circulation newspapers, press of the Ukrainian SSR, history of press and journalism of Sumy region.

REFERENCES

1. Vakulchuk, O. A. (2020). Stinni hazety yak riznovyd radyans'kykh bahatotyrazhnykh vydan (20–30 rr. XX st.) [Wall newspapers as a kind of Soviet multi-circulation publications (20–30 years of the twentieth century)]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiya – Library Science. Documentation. Informology*, 1, pp. 150–158. [in Ukrainian].
2. Smyrnova, M. (1957). Zavdannya stinnoi presy [The task of the wall press]. *Leninska pravda*, 23 bereznia, 3. [in Ukrainian].
3. Serhiienko, H. (1929). Pro stinhazetu v profshkoli [About the wall newspaper in the vocational school]. *Nasha osvita*, 10–12, pp. 80–83. [in Ukrainian].
4. Smyrnova, M. (1957). Zavdannya stinnoi presy [The task of the wall press]. *Leninska pravda*, 23 bereznia, 3. [in Ukrainian].
5. Kylymchenko, Ye., Ovcharenko, H. (1957). Shchodenna stinhazeta [Daily wall newspaper]. *Leninska pravda*, 5 travnia, 2. [in Ukrainian].
6. Myronenko, O. (1951). Narada redaktoriv stinhazet [Meeting of wall newspaper editors]. *Bilshovytska zbroia*, 14 lytnia, 4. [in Ukrainian].
7. Mukovoz, I. (1951). Narada robsilkoriv [Meeting of workers' and peasants' correspondents]. *Bilshovytska zbroia*, 7 lytnia, 3. [in Ukrainian].
8. Na naradakh i seminarakh robsilkoriv. (1958). [At meetings and seminars of workers' and peasants' correspondents]. *Leninska pravda*, 24 sichnia, 3. [in Ukrainian].
9. Navchannia pratsivnykiv nyzovoi presy. (1958). [Training of employees of the grassroots press]. *Leninska pravda*, 8 kvitnia, 2. [in Ukrainian].
10. Seminar redaktoriv stinnykh hazet ta robsilkoriv. (1951) [Seminar of editors of wall newspapers and workers' and peasants' correspondents]. *Bilshovytska zbroia*, 8 veresnia, 3. [in Ukrainian].
11. Sylaiev, F. (1952). Yak my pratsiuemo z robsilkoramy [How we work with workers' and peasants' correspondents]. *Bilshovytska zbroia*, 5 travnia, 3. [in Ukrainian].
12. Yarova, M. (1956). Oblasnyi ohliad satyrychnykh hazet ta biuleteniv [Regional review of satirical newspapers and bulletins]. *Leninska pravda*, 19 veresnia, 3. [in Ukrainian].
13. Sylaiev, F. (1952). Yak my pratsiuemo z robsilkoramy [How we work with workers' and peasants' correspondents]. *Bilshovytska zbroia*, 5 travnia, 3. [in Ukrainian].
14. Boiovyi pomichnyk partorhanizatsii (1956). [Combat assistant of the party organization]. *Leninska pravda*, 31 serpnia, 3. [in Ukrainian].
15. Verbovyi, I. (1951). Z dopomohoiu aktyvu [With the help of assets]. *Bilshovytska zbroia*, 28 lytnia, 2. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 18.01.2021 р.
Рекомендована до друку 28.04.2021 р.

УДК 069.5:738(092)(477.53-22)

О.Г. Ликова

СВІЧНИКИ МИХАЙЛА КИТРИША

У Національному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішному зберігається найбільша персональна колекція кераміки Михайла Китриша в Україні. У ній представлено понад п'ятдесят свічників майстра. Поважна колекція свічників є й у приватному зібранні кераміки самого гончаря. Авторкою публікації зроблено аналіз цього виду виробів опішненського майстра. З'ясовано місце свічників у виставковій історії Михайла Китриша. Простежено період їх виготовлення. За формотворчими ознаками виділено основні типи свічників. Окреслено основні елементи декору. Акцентовано увагу на питанні атрибутування свічників опішненського гончаря.

Ключові слова: Михайло Китриш, гончарство, кераміка, свічник, декор, колекція, Національний музей-заповідник українського гончарства, Опішне.

Свічники відомі з давніх-давен, але нині вони майже витіснені електричними, олійними чи газовими лампами, і в сучасному побуті це швидше декоративна, ніж ужиткова річ. Про це свідчить і зміна тлумачення самого терміна в енциклопедичних виданнях. Наприклад, у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» 2001 року зазначено, що свічник – це просто «підставка для свічки або свічок» [1, с. 1109], тоді як в «Універсальному словнику-енциклопедії», що розміщений у всесвітній мережі Інтернет, свічник уже названо твором декоративно-ужиткового мистецтва [6].

Загалом традиційний глиняний свічник є не тільки зручною підставкою для свічки. Він також виконує декоративну функцію, прикрашаючи інтер'єр кімнати, привносячи в неї тепло і світло навіть тоді, коли свічка у ньому не запалена. Використання свічника за призначенням безпосередньо розкриває функцію цього предмета.

Мета даної студії – охарактеризувати один із типів глиняних виробів, що виготовляв видатний опішненський гончар Михайло Китриш, – свічники. За основу взято персональну колекцію гончаря у Національному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішному (це найбільша колекція виробів гончаря в українському музеї – понад 320 одиниць збереження [2]) і приватну колекцію майстра, розміщену в його будинку (понад 200 предметів). Свічники в обох зібраннях займають вагомe місце – близько ста предметів.

Михайло Китриш (1936 р. н.) – член Національної спілки художників України (з 1971) та Національної спілки майстрів народного мистецтва України (з 1998), заслужений майстер народної творчості України (з 1985), лауреат Премії імені Данила Щербаківського (1995), Державної премії України імені Тараса Шевченка (1999) та Всеукраїнської премії імені Опанаса Сластьона (2006). Його роботу відзначено на державному рівні у вигляді чисельних дипломів, похвальних грамот, медалей, почесних звань тощо.

Михайло Китриш – один з небагатьох опішненських гончарів, хто постійно виготовляв глиняні свічники. Незважаючи на це, у друкованих джерелах майже не знайдеш відповідну інформацію. Попри те, що Михайло Ки-